

ЛІТЕРАТУРА

1. Війна і Церква. Церковно-релігійна ситуація в Україні 2022). URL: <https://is.gd/4jCMye>
2. Ідентичність. Патріотизм. Цінності (17–18 серпня 2022). URL: <https://is.gd/iwrjOF>
3. Комплексне дослідження : Як війна змінила мене та країну. Підсумки року. URL: <https://is.gd/VO7u3J>
4. Свідомий вибір. Як змінилася молодь в Україні за час війни й чого прагнуть підлітки. URL: <https://life.pravda.com.ua/projects/pidlitky-i-viyna/2023/04/14/253784/>
5. Ставлення до біженців, внутрішньо-переміщених осіб, до російськомовних громадян та до деяких інших категорій населення України. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1218&page=1>
6. Судин Д. Як війна вплинула на нашу ідентичність, пам'ять та цінності. URL: <https://tyzhden.ua/iak-vijna-vplynula-na-nashu-identychnist-pam-iat-ta-tsinnosti/>
7. Українське суспільство в умовах війни. 2022: Колективна монографія / С. Дембіцький, О. Злобіна, Н. Костенко та ін.; за ред. член.-кор. НАН України, д. філос. н. Є. Головахи, д. соц. н. С. Макеєва. Київ : Інститут соціології НАН України, 2022. 410 с.

Ірина ФЕДОРІВ

*Кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри всесвітньої історії та релігієзнавства Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка,
Тернопіль, Україна
feiol@tnpu.edu.ua*

ПРОБЛЕМА ГУМАННОСТІ ТА ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ГІБРИДНИХ ВОЄН

На сьогоднішній день людство має сформовану базу міжнародних договорів, укладених з метою захисту населення у мирний та військовий час. Але, на жаль, вони не збільшили захищеність людей під час війни, не забезпечили повного захисту їх прав від свавілля, терору і тим більше від агресії авторитарних режимів.

З часу заборони у 1945 р. статутом ООН війни як такої – збройних конфліктів не стало менше, і як це не парадоксально, зростає кількість загиблих цивільних осіб. Так, наприклад, у франко-пруській війні (1870–1871 рр.) загинуло лише 2 % цивільних, а вже у в'єтнамській – 3 млн осіб серед мирного населення (це 95 % від усіх, що загинули) та 150 тис. військових [6, с. 7]. Така негативна тенденція повинна спонукати не лише до роздумів, а й дій, в тому числі порушення даного аспекту проблеми на різних рівнях: політичному, міжнародно-правовому, безпековому, науковому.

Один із консультантів міністерства Військово-морського флоту США та автор однієї із концепцій гібридної війни – Франк Хоффман, акцентує на тому, що кожній епосі властиві свої специфічні форми ведення війни. І власне у XXI ст. суттєво посилюються процеси гібридизації у військовій сфері. Поруч з традиційними формами й методами війни інтенсифікувалася діяльність, пов'язана з організованою злочинністю, іррегулярними конфліктами, інформаційними технологіями, нестандартними загрозами, різноманітними підливними діями, і що найбільш неприйнятно – з тероризмом. Ф. Хоффман також підкреслює, що під час гібридної війни ворог активно використовує не лише найрізноманітніші комбінації дозволеної зброї, а й методи боротьби, що супроводжуються частими злочинами на полі бою, злочинами проти людяності, відтак, боротьба за досягнення політичних цілей відбувається, не перебираючи засобами [4, с. 6–7].

Це яскраво демонструють такі збройні конфлікти сучасної епохи, як війна в Іраку, Афганістані, Лівані, Сирії, російська агресія та диверсійна діяльність в Україні у 2014–2021 рр. Повномасштабна російсько-українська війна з лютого 2022 р. теж містить елементи гібридності, хоча б тому, що росія офіційно не оголошувала її Україні, а називає спецоперацією, активно використовує не лише регулярні, а й приватні збройні формування (н., ПВК «Вагнер»), застосовує терор до цивільного населення та ін. Не оголошення війни офіційно у різних випадках може відбуватися задля внутрішнього споживача, при цьому активно використовується інформаційне поле, що також є злочином.

Однією з ознак сучасних нетрадиційних (гібридних) воєн є бої між регулярними збройними силами країни та іррегулярними військами чи загонами, котрі не дотримуються норм і правил ведення воєнних дій відповідно до міжнародних конвенцій. Держава, котра розпочала війну, так чи інакше мусить враховувати положення Женевської конвенції щодо захисту цивільних осіб та Гаазької конвенції щодо законів і звичаїв сухопутної війни, прав військовополонених і т. ін. Натомість недержавні збройні формування часто безкарно їх оминають. У зв'язку з цим, порушення прав як цивільних людей, так і військових, стають все частішими під час гібридної агресії [4, с. 6, 8].

З початком сучасних гібридних воєн, суттєво розширились засоби війни. Більшість із них, безпосередньо порушують права людини, тут уже не доводиться говорити про якусь гуманність. Дезінформація, провокування паніки, створення атмосфери загрози, в тому числі – ядерної, страти військовополонених, використання живого щита з цивільних

людей, катування, незаконне тюремне ув'язнення, переслідування, насильницьке зникнення людей (що неодноразово використовувала й використовує російська армія з 2014 р. в Україні), а з 2022 р. – до цього ще додалися масові випадки статевого насильства, примусова депортація дорослих і дітей на територію країни-агресора. Все це кваліфікується у міжнародному праві як злочини проти людяності [9]. І тут слід погодитися, що на сьогоднішній день вирішення питання, як боротися із цими злочинами, як їх попереджати, як знайти механізми покарання – є справжнім викликом для людства, особливо у зв'язку з тим, що система міжнародної безпеки в обличчі ООН потребує серйозної трансформації.

Велика кількість подібних злочинів була вчинена під час війни у Сирії, особливо підрозділами ІДІЛ (з 2014 р. – Ісламської Держави): масові розстріли військовополонених, публічні жорстокі страти цивільних, зокрема, й іноземних журналістів, немусульман, теракти «смертників» у містах та ін. [2, с. 288]. Ще більший хаос в країні спричинила репресивна політика режиму Башара аль Асада. На сьогоднішній день зафіксовано десятки фактів застосування проти повстанців і цивільного населення забороненої хімічної зброї, бочкових бомб, тортури, сексуальне насильство, в тому числі й до дітей [2, с. 289].

У звіті Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ ООН), в котрому проведено статистичний аналіз наявних даних про жертви серед цивільного населення, зазначається, що в період з 1 березня 2011 р. по 31 березня 2021 р. через військовий конфлікт у Сирії загинуло 306,887 цивільних! Це найвища оцінка кількості вбитих цивільних осіб у Сирії за час конфлікту [10].

Відповідно до статистичного звіту УВКПЛ ООН стосовно України, з 24 лютого 2022 р. до 1 травня 2023 р. зафіксовано 23375 випадків загибелі або поранення цивільних осіб в нашій країні, з них 8709 загиблих і 14666 поранених [7]. При цьому зазначається, що реальна кількість набагато вища, оскільки з багатьох регіонів, де тривають активні бойові дії, чи з окупованих наразі, досі неможливо отримати об'єктивну інформацію. Зокрема, це стосується Маріуполя, Ізюма, Лисичанська, Попасної, Северодонецька, Бахмута, Авдіївки. Як правило, смерть серед цивільних осіб спричинена застосуванням вибухової зброї з великою зоною ураження, ракетними та авіа- ударами [7]. Щодо ракетних ударів по житлових будинках та торгових центрах у містах Дніпро, Кременчук, Запоріжжя, Умань, Краматорськ, Харків, Київ, Херсон та ін., неодноразово вчинених росією за час повномасштабного вторгнення, то вони є відкритими актами терору проти українського народу [5].

Однією з форм ведення гібридної війни, що порушує права людини – є атака на цивільну інфраструктуру: енергетичну, медичну, освітню, житлову. Це відбувалося в Іраку, Сирії, а з 2022 р. – стало масовим явищем в Україні.

До прикладу, під час війни у Перській затоці проти Саддама Хусейна (1990 р.), коли США та союзні війська знищували його склади з хімічною зброєю, було зруйновано чотири гідроелектростанції, без живлення залишилися очисні споруди гребель та каналізацій. У результаті стічні води потрапили в Тигр та отруїли води південного Іраку. У звіті ООН йшлося, що війна відкинула Ірак у доіндустріальну епоху. У 1990-х рр. погіршення ситуації із водозабезпеченням країни відбувалося й надалі, воно посилювалось у тому числі й у зв'язку із низкою санкцій ООН [8]. Із 25 мільйонної країни доступ до очищеної води мали лише 5,5 млн людей. На початку 2000-х рр. тисячі цивільних померли від пов'язаних із водою інфекційних хвороб: холери, тифу та дизентерії. Ситуація не покращилась і після падіння режиму Саддама Хусейна (2003 р.) та інтервенції союзних військ [1]. Тоді 40 % населення не мали доступу до чистої води, 70 % каналізаційних систем потребували ремонту. Реконструкція очисної системи, котра мала бути проведена у 2006 р. зазнала фіаско через корупцію і невдале керівництво проектом. У результаті у другому по величині місті Іраку – Басрі, де проживає 4 млн осіб – постійна екологічна криза, пов'язана із сміттям, стічними водами та браком чистої питної води [8]. Другою серйозною проблемою Іраку, після завершення військової інтервенції союзних військ, стала слабкість безпекового середовища. Лише за період 2011–2017 р. кількість вбитих цивільних становила 180 тис. осіб [1].

Ще однією із серйозних небезпек гібридної війни, що загрожує людству – власне межа між війною і миром, яка стає все більш розмитою, сценарії її початку і завершення теж, відтак, міжнародним організаціям стає важко визначити поріг війни [3]. І це сприятиме посиленню різноманітних порушень прав людини, важче буде зібрати доказову базу для їх захисту у судах.

Нові гібридні загрози національним державам та їх населенню, з котрими стикається людство в сучасному світі, повинні спонукати до пошуку альтернативних відповідей, розробки стратегії їх стримування, вчасного виявлення та ефективної протидії. Характер й події гібридних воєн й конфліктів спонукають до врахування не тільки військових, геополітичних та економічних аспектів, а й соціо-культурних, технологічних, ментальних, психологічних, екологічних, техногенних

тощо. Сподіваємось, що такий комплексний підхід зможе попередити відновлення військових конфліктів в майбутньому, зменшити порушення прав і свобод цивільних і військових осіб, забезпечить довготривалий і стабільний мир.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богдан Т. Післявоєнна відбудова: чим може бути корисний Україні кейс Іраку. *Українська правда*. 2 червня 2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/06/2/687733/>
2. Бураков Ю. Історичні аспекти сучасної війни у Сирії. *Військово-науковий вісник*. 2017. Вип. 27. С. 281–295. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/UJRN/vnv_2017_27_22
3. Гібридна війна – нові загрози, складність і «довіра» як антидот. URL: <https://www.nato.int/docu/review/uk/articles/2021/11/30/gbridna-vjna-nov-zagrozi-skladnst-dovra-yak-antidot/index.html>
4. Магда Є. Гібридна війна: сутність та структура феномену. *Міжнародні відносини. Серія «Політичні науки»*. 2015. URL: <https://www.academia.edu/42584031/>
5. Перелік ракетних ударів під час російського вторгнення. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
6. Сенаторова О. Права людини і збройні конфлікти: навч. посіб. К., 2018. 208 с.
7. Україна: втрати серед цивільних осіб. URL: <https://ukraine.un.org/uk/229677>
8. Чому висихають великі річки Іраку. URL: <https://tokar.ua/read/39328/>
9. https://vue.gov.ua/Злочини_проти_людяности
10. UN Human Rights Office estimates more than 306,000 civilians were killed over 10 years in Syria conflict. URL: <https://is.gd/1jqzn4>

Віктор ГРУШКО

*Кандидат економічних наук, доцент кафедри філософії та суспільних наук
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
grushko.vs@gmail.com*

Анна МУРАДЯН

*Здобувачка першого освітнього рівня вищої освіти Тернопільського
національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка,
Тернопіль, Україна*

ЩАСТЯ ЯК СТАН, ЯК МЕТА, ЯК ЦІННІСТЬ

Щастя – це стан людини, який відповідає за створення комфортного життя та задоволеності умовами свого існування. Слово «щастя» походить від давньогрецького слова “eudaimonia” (справжнє щастя) – eu (добро) і daimon (божество) [3, с. 12]. Тобто це означає що доля людини знаходиться